

SVETA

Cecilija

ČASOPIS ZA DUHOVNU
GLAZBU

GLASILO INSTITUTA ZA
CRKVENU GLAZBU
"ALBE VIDAKOVIĆ" KBF
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Zagreb 1996.
Godište LXVI Broj 4
Listopad – Prosinac 1996.
ISSN 13302531
UDK 783

UREDNIČKO VIJEĆE:

Ljubomir Galetić, Sebastijan Golenić, Miroslav Martinjak, Ante Samardžić, Izak Špralja, Marijan Steiner, Mirjam Pandžić, Josip Mioč

PREDSJEDNIK UREDNIČKOG VIJEĆA:

Dr. Franjo Komarica

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

Dr. Đuro Tomašić

UREDNICI GLAZBENOG PRILOGA:

Prof. Anđelko Klobučar

Mo. Miroslav Martinjak

TAJNIK I GRAFIČKI UREDNIK:

Josip Korpar (tel. 271-676, 276-082)

LEKTOR:

Dr. Ante Sekulić

IZDAVAČ:

HKD sv. Jeronima (Sv. Ćirila i Metoda)

Trg kralja Tomislava 21, 10000 Zagreb

PRETPLATA:

Pojedini broj 15 kuna

Godišnja pretplata 60 kuna

Za inozemstvo 30\$

ŽIRO RAČUN BROJ:

30101-620-16-012101-2320418628

Zagrebačka banka, Zagreb

BROJ I NAZIV DEVIZNOG RAČUNA:

30101-620-16-012103-2424116225

Zagrebačka banka, Zagreb

Časopis izlazi četiri puta godišnje

SURADNJU SLATI NA:

Uredništvo "Sv. Cecilije"

10000 Zagreb, Kaptol 29, pp. 432

RUKOPISI I FOTOGRAFIJE

se ne vraćaju

Članke SvC registrira RILM, New York

SvC izlazi uz pomoć Republičkog i

gradskog fonda za kulturu

TISAK: MULTIGRAF, ZAGREB

"Sv. Cecilija" je oslobođena poreza na promet rješenjem Ministarstva prosvjete, kulture i sporta Republike Hrvatske od 7. srpnja 1992. g.

"Pjevajte Gospodinu pjesmu novu!" (Ps. 149,1)

Homilija biskupa Marka Culeja na blagdan sv. Cecilije

Sveta Cecilija, koju danas slavimo uistinu je pjevala Gospodinu pjesmu novu: pjesmu hvale svojom nevinošću i svojim mučeništvom. Rođena početkom 3. stoljeća u Rimu od poganskih roditelja, imala je sreću, da je zarana upoznala kršćansku vjeru. Ne samo da je upoznala, nego je Isusa svim srcem uzljubila, zavjetovavši mu djevičanstvo.

Njezini roditelji, još pogani, odlučise je udati za poganskoga, ali plemenitog mladića Valerijana. Na dan vjenčanja, reče Cecilija svom mladiću: "Dobri mladiću, zakuni se da ćeš čuvati tajnu koju ću ti sada otkriti." Valerijan joj obeća. "Znaj – reče mu Cecilija – da ja stojim pod zaštitom svog anđela čuvara. On bdije nad mojom nevinošću." Valerijan odgovori: "Daj da vidim tvoga anđela pa ću ti vjerovati." Cecilija odgovori: "Trebaš se najprije krstiti, pa ćeš moći vidjeti."

Valerijan bi poučen u vjeri i kršten. Za vjeru pridobije i svog brata Tiburcija, jer reče: "Ne bi bilo pravedno da se ja spasim, a moj dragi brat Tiburcije propadne." Tiburciju nakon krštenja reče Cecilija: "Od danas si mi brat!"

Za vjeru Isusovu predobivali su pogane, brinuli se za udovice i siročad, sahranjivali u katakombe mučenike. Za obraćenje Valerijana i Tiburcija pročulo se Rimom, te su bili uhvaćeni i pogubljeni. Kada je gradski prefekt nakon njihove smrti od Cecilije zatražio njihovo blago reče Cecilija: "Sve je blago podijeljeno siromasima!" Tada bi i Cecilija bačena u tamnicu, no ona je veselo pjevala: "Blagoslivljajte sva djela Gospodnja Gospoda, hvalite i uzvisujte ga uvijek!"

Završila je svoj život mučeništvom a svoju djevičansku dušu predala nebeskom Zaručniku. Akti o njezinu mučeništvu spominju da je običavala, uz pratnju instrumenata, Bogu hvale pjevati.

Zato je glazbenici izabraše svojom nebeskom Zaštitnicom.

I mi možemo poput sv. Cecilije, koju danas slavimo, ne samo ustima nego i svojim životom davati hvalu Bogu!

Život u Bogu, u skladu s voljom Božjom jest najljepša pjesma! Iz života sv. Cecilije razabireno da je ona združila glazbu s pjevanjem. Zato je slave i glazbari i pjevači!

Duhovna radost našeg srca očituje se u glazbi i pjesmi. Stoga sv. Augustin reče da pobožna glazba s pjevanjem pobuđuje pobožna čuvstva i raspaljuje srce ljubavlju prema Bogu.

Vaša uloga, dragi glazbenici i pjevači, u crkvenom bogoslužju je vrlo važna. Vi svojim sviranjem i pjevanjem podižete duše k Bogu. Potrebno je, stoga, da i sami u svojoj duši proživljavate čuvstva koja će vaša glazba i vaše pjevanje pobuditi u dušama slušatelja, te da gajite doličnu sabranost i pobožnost dok svirate i pjevate kod službe Božje.

Pjevajte Gospodinu pjesmu novu!

Ono staro uklonite! Naučite novu pjesmu! Postanite novi čovjek, Božji čovjek! Nek život pjeva pjesmu novu!

Božja najmilija melodija jest Njegov Sin. On je svojom ljubavlju prema nebeskom Ocu i dobrotom prema čovjeku ispunio svijet najljepšom pjesmom! U vlastitom životu otkrijmo i razvijmo Božju melodiju: melodiju Njegova stvaranja, melodiju Njegova praštanja i melodiju Njegove ljubavi! Sv. Cecilija nam je uzor i poziv da je nasljedujemo!

ČLANCI

Doprinos isusovaca hrvatskoj glazbenoj kulturi s posebnim obzirom na XVII. i XVIII. stoljeće

Marijan Steiner - Lovro Županović, Zagreb

(Nastavak)

XVIII. stoljeće

1.0. Politička, gospodarska i društvena stvarnost Hrvatske kojom ona ulazi u ovo stoljeće i u njemu traje nije ništa bolja od one u prethodnom stoljeću odnosno u prijašnjim razdobljima. Teritorij zemlje i dalje je razjedinjen: pod dominacijom je Austrije (sjeverna Hrvatska) i Venecije (južni dio zemlje), a još uvijek je aktualna i prijeti opasnost od turskih upada ne samo na granične hrvatske posjede nego i na područja u unutrašnjosti zemlje. Pa ipak, i u tim teškim trenucima - kada, uz ostalo, izdašno gubi mnoge svoje sposobne muževe u ratnim viorima i neuspjelim urotama - zemlja i dalje prilaže svoj obol napretku vlastite a time i inozemne kulture, u koju je uključena i glazba.

U tom prilaganju težište, međutim, više nije isključivo na gradovima južnog dijela zemlje: fenomen sve izdašnjega sudjelovanja sjeverne Hrvatske u prilaganju napretku hrvatske (glazbene) kulture postaje od početka XVII. stoljeća nadalje sve očitiji, da bi - primjerice - u XIX. stoljeću pretvorio taj dio zemlje u gotovo isključivi katalizator svih hrvatskih težnji i nastojanja na raznim područjima djelovanja naših ljudi.

Jedna od potvrda tog fenomena je, na primjer, i objavljivanje trećega izdanja glazbenog zbornika *Cithara octochorda* (1757.) u Zagrebu.

1.1. Što se tiče glazbene situacije u prvoj polovici XVIII. stoljeća, nju obilježuje treća (posljednja) faza (tzv. kasnoga) baroka s trajanjem od 1680. do 1730. godine, odnosno do smrti J. S. Bacha (1750.). Njoj su prethodile faza tzv. ranoga (1580.-1630.) pa tzv. srednjega baroka (1630.-1680.), svaka sa svojim specifičnostima ali i s izrazitom funkcijom stepenice u postupnom rastu razvojne linije razdoblja. Pod lukom te linije bilo je mjesta čak i za prividne neshvatljivosti, od kojih je sve očitija obnova polifonije - nijekanjem koje je zapravo i započela prva faza (ranoga) baroka - predstavljala najveću ali istodobno i naj sretniju: njome je razdoblje dobilo obilježje bez kojega bi se danas (bar za većinu ljudi) teško moglo zamisliti.

Dospjevši do katarze, barok je ujedno stigao i do polazne točke svog rastakanja. Monumentalna zvučnost i bujna raskošnost polifonog izraza postupno ustupaju mjesto sve prisutnijoj prozračnosti (a time svježini, eleganciji te gracioznosti) glazbenog tkiva u kojem, nad skromnom pratnjom, dominira ljupka (kičena, koketna pa i frivolna te sasvim shvatljiva) melodija; ranije opsežne glazbene oblike zamjenjuju instrumentalne minijature i kraće vokalne forme homofone fature, dok se orkestralni aparat postupno svodi na instrumentarij solističkog ili manjeg komornog sastava; u središtu pozornosti skladatelja sve više se nalazi (tada nastajući) oblik simfonije te - u odnosu na barok - modificirajuća sonata. Takozvana opera seria (ozbiljna opera) dobija svoju vrlo sretnu izražajnu protutežu stvaranjem tzv. opere buffe (komične opere).¹

2.0. Razmatranje doprinosa isusovaca hrvatskoj glazbenoj kulturi XVIII. stoljeća - točnije: do ukinuća reda 1773. godine - valja započeti prikazom muziciranja u crkvama uz njihove kolegije s razlogom što se na korovima istih u tom stoljeću intenzivno razvija tzv. kolektivno (orkestralno) muziciranje. Razmatrajući se - shodno ondašnjoj praksi u inozemstvu - na našem tlu posebice "od polovice (XVIII.) stoljeća, takvo muziciranje nalazi svoja središta u južnoj regiji zemlje u Dubrovniku i Splitu a posebno (po svemu sudeći) i u Rijeci, dok su mu u sjevernom dijelu zemlje središta Varaždin s jedne a Zagreb (točnije: Gradec) i (osobito) Požege s druge strane."²

Osim sudjelovanja orkestara u izvođenju većih vokalno-instrumentalnih djela, na korovima isusovačkih crkava - što znači i u crkvi sv. Katarine - njegovalo se izvođenje i simfonija i divertimenata. Simfonija nastaje upravo sredinom ovog stoljeća gotovo istodobno - pa prema tome i sa stanovitim specifičnostima - u Mannheimu, Beču, Berlinu i Milanu. Iz tih središta taj se oblik postupno širio po mnogim zemljama, pa na svom trijumfalnom putu do kraja stoljeća nije mimoišao ni naše krajeve, i to ne samo u reproduktivnom nego i u kreativnom smislu.³ Izvodio se i u svjetovnim (plemičkim) dvoranama i na korovima crkava - što u slučaju Zagreba (Gradeca) znači da je u tom dijelu grada (a time i u gradu) postao svojevrсна "hit" forma. Što se tiče plemićkih dvorana, one su se nalazile u palačama domaćih velikaša koje su imali većinom na Gradecu (na pr. Erdödy, de Varkonyi i dr.), dok je - prema Vaninu - "Godine 1773. imala crkva sv. Katarine najnužnija glazbala za potpun orkestar: dvije vijole, jedan čelo ('Bassetl'), jedan vijolon, šest gusala, jedan fagot, četiri tube sa svojih 6 fistula i s tri surdine, što bi se upotrebljavale kod mrtvačke mise, dva roga u C, dva roga u F i dva timpana s batičima. Među muzikalijama bilo je misa tiskanih 10, a pisana 21, 'simfonija' pisana 51, 'arije' pisane 52, tiskane 2"⁴ [...]. Vanino navodi i izvor iz kojeg je preuzeo taj navod (Acta Cons. Croat., 1774., Jun. 121 [Kr. hrv. sl. dalm. zemaljski arkiv u Zagrebu]), načinjen u trenutku primopredaje cjelokupne imovine ukinutog isu-

sovačkog reda odgovarajućim vlastima. On nedvojbeno svjedoči o jednom stanju koje je [...] moglo trajati najmanje desetak [a i više] godina.

2.1. Impozantan broj od 51 "pisane" simfonije na kuru crkve sv. Katarine uvjerljivi je dokaz o – po svemu sudeći – vrlo čestom odjekivanju takvih djela s kora spomenute crkve. Ona su – uz divertimenta – svojom kratkoćom, nepretencioznošću tehničkih zahtjeva i skromnošću orkestralnog zvuka – kao što se to i drugdje događalo – mogla biti privlačan uvod stanovitom liturgijskom obredu odnosno intermezzo između dva njegova dijela. Kao dokaz da se tako radilo i vani posvjedočio je slučaj gradišćanskohrvatskog skladatelja (iz toga stoljeća) Amanda **Ivančića**, čije su se simfonije u ovom našem stoljeću pronalazile upravo po korovima crkava Češke, Slovačke te po crkvenim arhivima Austrije, Slovenije i Hrvatske (Vukovar).

Od spomenutoga notnog materijala, nažalost, nije se ništa sačuvalo. Budući da u citiranom izvoru nije uz simfonije navedeno nijedno skladateljsko ime, danas je nemoguće bilo što reći o mogućnosti nastajanja tog oblika na ovom tlu. Bolje je zato, dok eventualno istraživanja ne dokažu drukčije, Zagreb (Gradec) – a vidjet ćemo, i Požegu – zasad ubrajati (u sjevernoj regiji zemlje) u istaknuto domaće reproduktivno središte u kojem se vrlo svrsishodno odražavao opisani način tada aktualne glazbene prakse. Time se glazbeni život (dijela) grada, a time i sjeverne Hrvatske, zaslugom i nastojanjem isusovacâ i te kako dopunjuje novom, neobično značajnom dimenzijom.⁵

2.2. Osim spomenutoga oblika djelovanja isusovci nastavljaju i ono na kazališnom području, i to još intenzivnije nego u prethodnom stoljeću. N. Batušić navodi brojna djela izvedena tijekom ovog stoljeća, od kojih neka i na hrvatskom/kajkavskom jeziku.⁶ U tim djelima bilo je (kao i ranije) glazbenih brojeva, funkcionalno utkivanih u razvoj dramske radnje.

Doda li se još kako pod očitim utjecajem nešto prije spomenutoga glazbenog zbornika *Cithara octochorda*, i to prvoga ([1701.]) i drugoga izdanja (1723.) nastaju pjesmarice isusovacâ *Kerschanszke Chatolichanszke Navuka Popevke* (1727.) i *Pobozne i navuchne Popevke* (1745.) pa molitvenik *Nebeska hrana J. Muliha* (1748.) – prikazali smo sve komponente doprinosa zagrebačkoga isusovačkog Kolegija glazbenom životu i grada (a time) i zemlje kojoj će se uskoro naći na čelu.

3.0. Dokumentacijski bogatija istoznačnost glazbenog djelovanja Kolegija u Požegi – osnovanog tek u ovom (XVIII.) stoljeću pa prema tome najmlađega – s opisanim djelovanjem zagrebačkog Kolegija s jedne te podacima više nego skromna grada o jednakom djelovanju ostalih – kronološki starijih – kolegija (u Rijeci, Dubrovniku i Varaždinu) s druge strane nameću žrtvovanje izlaganja što ga je za XVIII. stoljeće (opravdano) pro-

veo M. Steiner. To znači da u neposrednom nastavku ovoga teksta nameću prikaz te istoznačnosti.

3.1. Na glazbenom području, kao (uostalom) i na drugima, isusovci su u Požegi započeli skromno.⁷ Nakon što im je misija, osnovana potkraj XVII. stoljeća (1698.) prerasla u rezidenciju 1700., oni su u (od grada dobivenu) crkvu sv. Lovre uveli orgulje. To je za sobom povuklo i uvođenje službe orguljaša, od kojih nam je prvi poznat Franjo **Aichmayer** (Aichmyr, 1714.). Time su položeni tada osnovni temelji djelovanja reda na glazbenom području, koje će do njegova ukinuća dosegnuti u gradu dotad neslućene razmjere.

Intenzivniji razvoj inauguriran je god. 1726. postupnim osnivanjem dvaju (danas shvaćenih) viših razreda gimnazije (tzv. humaniora), a s njima je uz raniju "nižu gimnaziju" (tzv. gramatika) ne samo formirano prvo potpuno srednjoškolsko učilište u gradu, nego je stvoreno vrlo prikladno tlo za njegovanje i promicanje glazbene umjetnosti. Prvi rezultat nakon utemeljenja Kolegija 1731. godine vidljiv je već potkraj sljedeće (1732.), kada se u *Dnevniku* prvi put izrijekom spominju "musici nostri". Sastojali su se od zbora i orkestra i izvodili su tzv. figuralnu glazbu. Podcrtavamo riječ "orkestar", prvo takvo – premda vjerojatno tada i brojčano skromno – glazbeno reproduktivno tijelo u toj sredini.

Od tada su sve glazbene manifestacije u gradu povezane uz djelovanje tog vokalno-instrumentalnog sastava. Kažemo "u gradu", jer je iz *Dnevnika* vidljivo da je nastupao ne samo unutar crkvenih i Kolegijskih zidova nego i izvan njih. Uzveličavajući određene crkvene blagdane, on je jednakim marom sudjelovao, primjerice, i u svečanostima prigodom obnove gradskog magistrata, izbora gradskog suca i sl. Ne mora se posebno isticati koliko je to značilo za uzdizanje glazbenog života te sredine ne samo u užem već i u širem opsegu.

Premda i uz razumljive krizne etape u svom radu,⁸ sastav se postupno uspinjao prema svojoj reproduktivnoj apogeji. Ona je – prema vrlo jasnim pokazateljima – prisutna u zadnjem desetljeću djelovanja samog reda, točnije od 1762.-1772., što praktički znači od osnutka studija filozofije i moralne teologije (akademija). Tada, naime, ne izvodi samo svečane mise i skladbe sličnog karaktera s mnogo "vocum obligatarum" nego i, ovo se odnosi samo na orkestar, divertimenta i simfonije, dakle isto kao i u Zagrebu (Gradecu).

3.2. Više nego sastav zbora – koji je uvijek uobičajeno višeglasan, s tim da se u Kolegiju zbog odgovarajućih uvjeta mogao sastojati od dječjih (danas ženskih) i muških glasova – nas zanima sastav orkestra. Prema po Barleu objavljenom glazbenom Inventaru,⁹ načinjenom prilikom primopredaje imovine Kolegija pavlinima 30. 10. 1776., prije ukinuća reda sastojao se od violina (fides, 4), viola (brascia, 1; v. d'amour, 1), basa (bassetell, 1), oboa (huboae, 2), fagota (fagotto, 1), rogova

(cornua; 2 “ex F jam fracta” i 2 “omnino fracta”), trublji (tubae; 4 “utcuque bonae” i 1 “semifracta”), timpana (tympana “cum Clavi una et baccellis duobus pro pulsandis iisdem”, 2) i cembala (clavicordium, 1). Bio je to pravi tadašnji simfonijski orkestar (ali bez flauta i s brojčano skromnim gudačima), onakav kakav se u to vrijeme, u prosjeku, susreće u mnogim inozemnim središtima, a od naših (uz stanovite modifikacije) u prije spomenutim središtima Dubrovniku¹⁰, Splitu¹¹, (po sve-mu sudeći) Rijeci, Varaždinu i – dakako – u Zagrebu.

Takav orkestar u prvom je redu sudjelovao u izvodenju vokalno-instrumentalnih djela isključivo sakralnog karaktera. To su, prema spomenutom Inventaru, bile mise, rekvijemi, ofertoriji, arije, litanije, večernje (“vesperae”) i zahvalnice (“tedeumi”) raznih (imenovanih pa i neimenovanih a danas zaboravljenih) evropskih skladatelja. Neka od njih (mise), u Inventaru razvrstana na ona “quarum usus esse potest” (14) i na ona “quarum usus non est ob multitudinem vocum obligatarum” (13), uvjerljivo svjedoče o reproduktivnom dometu glazbenika u požeškom Kolegiju. Uz to je, također zajedno sa zborom, sudjelovao – vidjeli smo – i u gradskim svečanostima.

Što se tiče muziciranja samog orkestra, dosad se jedino isticalo njegovo sudjelovanje prilikom izvodenja kazališnih (dačkih) predstava (Barlè, Matić), iz kojeg se – međutim – danas ne može zaključiti je li orkestar svirao “u vezi s prikazivanjem ili pjevanjem glumaca” ili je ispunjavao “samo stanke između pojedinih činova”.¹² Drugi način njegova samostalnog muziciranja, izvodenje divertimenata i – još više – simfonijâ, ostao je – međutim – nezapažen. A on je za autora ovog teksta kudikamo važniji od prvog jer je izravnije od njega Požegu uvodio u tokove tada aktualnih europskih glazbenih zbivanja.

Dvadeset osam fascikala u Inventaru registriranih simfonijâ (uz 9 fascikala divertimenata) uvjerljivo svjedoče da taj oblik, dakle, nije mimoišao ni Požegu. Dapače, čini se da je u njoj odjekivao vrlo često, i to – budući da se navodi u Inventaru isusovačke (glazbene) imovine – sa crkvenog kora.

Ali jer u Inventaru uz navođenje simfonijâ (“Symphoniae”) nije – kao ni u slučaju Zagreba – navedeno nijedno skladateljsko ime, nemoguće je danas bilo što reći o mogućnosti nastajanja samog oblika u tom gradu.

Bolje je zato i Požegu (kao i Zagreb) zasad (da ponovimo) “ubrajati u jedno od pet istaknutih domaćih reproduktivnih središta u kojima se vrlo svrsishodno odražavao jedan od načina tada aktualne glazbene prakse.” Požega je to – premda zasad samo s (jednim) inventarskim podatkom i bez ijedne sačuvane note – (poput Zagreba) to s punim pravom zaslužila.

3.3. Opisanom razvojnog putu i vokalno-instrumentalnog i samo instrumentalnog (orkestralnog) Kolegijskog sastava, a time i glazbenog života Požege, mnogo je pridonijelo postojanje njegova (danas bismo rekli) stalnog

umjetničkog voditelja (dirigenta), u *Dnevniku* nazvanog najprije “praefectus chori” (1734.-1746.), pa “praefectus chori et musicorum” (1747.-1756.) te konačno samo “regens chori” (1762.-1772.). Uprkos tome što se od prvog spominjanja te službe pa do god. 1772. na tom mjestu izmjenilo – vidjet ćemo – nekoliko osoba, činjenica je da su to – prema repertoaru koji su ostvarivali – morali biti glazbenici temeljita znanja i znatne glazbene prakse. Ostvarujući istodobno i ciljeve što ih je red kome su pripadali postavljao na glazbenom području, oni su sastav prema njegovu reproduktivnom vrhuncu vodili ne samo autoritativno nego i s potrebnim umijećem. Zato zavređuju da budu spomenuti, dakako, u onolikom opsegu koliko je to danas moguće. Evo im, dakle imenâ s godinama vršenja dirigentske službe u Kolegiju:

1734.	o. Ambroz Gabler
1745.-46.	o. Jakob Ilić
1747.	o. Petar Skenderlić
1748.	o. Ernest Steinberger i o. Blaž Zaplatnik
1749.-51.	o. Franjo Seklić
1752.	o. Antun Popović
1754. i 1756. (opet)	o. A. Gabler
1762.-63.	o. Stjepan Krušec
1764.	o. Ivan Vitković
1765. (opet)	o. S. Krušec
1766.-67.	o. Filip Brajković
1768.	o. Antun Fanello
1770.	o. Josip Budaj
1771.-72. (opet)	o. I. Vitković ¹³

To je doprinos isusovačkog Kolegija iz Požege domaćoj glazbenoj kulturi posebice XVIII. stoljeća. Zajedno s doprinosom zagrebačkog Kolegija tvori impresionirajuću cijelinu koja Hrvatsku, kad se potvrđuje, dolično uklapa u glazbeni život (ondašnjeg) Univerzuma.

4.0. Već je višekratno isticano da o doprinosu isusovačkih kolegija u ostalim gradovima Hrvatske u kojima su osnivani i djelovali (Rijeka, Dubrovnik, Varaždin) nije sačuvana iole zaokruženija (makar i samo arhivska) građa. Međutim, i tu postoji stanovito gradiranje.

4.1. Tako izlazi da je u njoj najoskudniji

– *Kolegij u Varaždinu*, o čijem djelovanju na glazbenom području M. Vanino, na primjer, u II. svesku svoje (već spominjane) zamašne monografije nema ni retka. S druge strane, E. Laszowski u tekstu navedenom u bilješci 7/4 spominje stanoviti broj imena glazbenika, ali u kontekstu sudbine njihovih egzistencija nakon ukinuća reda i nastojanja (bivšeg isusovca a rektora crkve) Nikole Plantića na rješavanju te osjetljive problematike s obzirom na kakav-takav kontinuitet glazbene prakse u (bivšoj) crkvi isusovačkog reda.

Ni K. Filić u svojoj monografiji *Glazbeni život Varaždina* (1972.) nema ništa o glazbenom djelovanju isusovaca do ukinuća reda. I da nije podataka o muziciranju u

crkvi uršulinki u tom (XVIII.) stoljeću ali i inače, za koje je (muziciranje) višekratno isticana upotreba (premda brojčano) skromnog orkestralnog aparata.¹⁴ Varaždinsko bismo na ovom (glazbenom) području mogli preskočiti. Ali upravo recentni podaci o muziciranju u spomenutoj crkvi opravdavaju svrstavanje grada ne samo u istaknuto glazbeno reproduktivno nego i – zaslugom J. K. Vaňhala, I. Wernera i L. I. Ebnera – u produktivno središte sjevernohrvatske regije. Nažalost, osamljeno i bez (bar i približno jednakog) glazbenog djelovanja kolegija u Zagrebu i Požegi.

4.2. Što se tiče

– *Kolegija u Rijeci*, Vanino ima jedino ovu bilješku:

“Još prije osnutka internata kolegijska je crkva dobila pjevački zbor i orkestar zaslugom vrlo vrijednog o. Filipa Pecksteina rodnom iz Graza. On je prvi skupio gimnazijsku mladež i poučavao je glazbi. Dva su razloga: da bi se uveličala služba Božja i otela mladež skitnji i besposličanju. (...)”¹⁵

U odnosu na varaždinski Kolegij, grada o riječkom je bar malo opsežnija. I to je bar nekakva utjeha...

4.3. Sačuvani podaci o glazbenom djelovanju

– *Kolegija u Dubrovniku* prvenstveno se odnose na održavanje tzv. godišnjih akademija,¹⁶ nekih “con suoni e sinfonie” odnosno [con] “suoni e canti” ili “con apparato e suoni” ili “intermezzate dette accademie con belle sinfonie”, kako zapisa ljetopisac.¹⁷

Posebno je apostrofirana bogoslužna svečanost povodom proglašenja svetima isusovačkih zaštitnika sv. Alojzija i sv. Stanislava (1728.), na kojoj su izvedeni “sinfonie e motetti” izvođenjem kojih je ravnao plemić Vladislav Menčetić, koga Demović ističe i kao skladatelja.¹⁸

Navede li se još i Demovićeva pretpostavka da je – po uzoru na instrumentarij u zagrebačkoj crkvi Kolegija – “Nešto slično mogao posjedovati i Dubrovački kolegij, s razlikom da su u Dubrovniku bile bogato zastupljene oboe (...)”¹⁹ – istaknuto je sve što se (opravdano) može reći o glazbenom djelovanju Kolegija u tom gradu u kojem – na nevolju – “Nisu poznata imena glazbenih učitelja ovog kolegija.”²⁰

5.0. Koliko god prividno i ne izgleda tako, prinos isusovaca hrvatskoj glazbenoj kulturi zamašnog je značenja, posebice što se tiče djelovanja kolegija u Zagrebu/Gradecu i Požegi. Iz ta dva grada/središta, makar razjedinjena i teškoćama obremenjena Hrvatska se u ono vrijeme – kako je već navedeno – dolično uklopila u glazbeni život ondašnjeg inozemnog (kulturno) glazbenog kruga.

Ukinuće reda (1773.) djelovalo je hendikepirajuće za glazbenu kulturu (i) naše zemlje. Obnovom, pak, 1814. godine u novim vremenskim i (naročito) društvenim uvjetima red u slijedu vremena i uprkos neospornim ta-

lentima nije imao – a niti je više mogao imati – onu važnost i značenje kao nekoć.

Međutim, bez obzira na tu činjenicu, u doba koje je daleko iza nas, isusovci su u našim krajevima uz ostale redove – posebice franjevački i pavlinski – bili jedan od stupova i svjetionika općeg a unutar tog pojma i glazbenog agensa. Zato im (danas i uvijek) valja oda(va)ti puno priznanje – a mali znak tog priznanja je i ovaj (tandemski) rad.²¹

Lovro Županović

XIX. i XX. STOLJEĆE

Glazbena djelatnost isusovaca u Hrvata u ova dva stoljeća bit će samo kratko naznačena. Nakon ponovne uspostave Družbe Isusove god. 1814. rad njenih članova na području glazbe opet je vezan uz školske institucije koje vode, kao i uz njihove crkve.

U XIX. stoljeću isusovci Venetske provincije djeluju u Dalmaciji, te upravljaju neko vrijeme javnim gimnazijama i sjemeništima u Dubrovniku i Zadru, gdje izvode glazbenu nastavu prema tadašnjim obrazovnim programima. Osim toga talijanski isusovci drže mnoge pučke misije, za koje tiskaju knjižice i molitvenike. Neki od njih sadrže čak i hrvatske pobožne pjesme s notama, koje narod rado prihvaća.

Članovi Austro-ugarske provincije vode u Travniku (Bosna) od god. 1882. javnu gimnaziju i malo sjemenište s odgovarajućom glazbenom nastavom,²² a od 1893. i bogosloviju u Sarajevu.²³

Tek početkom XX. stoljeća isusovci ponovo dolaze u Zagreb, gdje osnivaju novu rezidenciju i grade baziliku Srca Isusova u Palmotičevoj ulici (1902.).²⁴ To je i danas njihova glavna crkva u kojoj već desetljećima pjeva studentski zbor uz ravnanje i orguljsku pratnju mnogih vrsnih zagrebačkih umjetnika. U toj se crkvi održavaju i koncerti na orguljama, koje su temeljito restaurirane i proširene prije dvadesetak godina.

Na Jordanovcu u Zagrebu Družba Isusova osniva Kolegij kamo je smješten novicijat (1930.), zatim Filozofski institut (1937.), te Filozofsko-teološki institut (1953.). God. 1989. Filozofski institut je podignut u rang Filozofskog fakulteta. U ovim institucijama također se njeguje glazba, budući da se u njima odgajaju mladi isusovci, a od 1974. u Kolegiju borave i svećenički kandidati raznih domaćih i stranih biskupija i redovničkih zajednica. U kolegijijskoj kapeli sv. Josipa (od 1961. god. župna crkva) počeo je god. 1934. pjevati mješoviti zbor.

U Zagrebu isusovci vode od god. 1937. do danas i dijecezansko Dječjačko sjemenište na Šalati s Nadbiskupskom klasičnom gimnazijom, gdje je razvijena znatna glazbena aktivnost.²⁵ Sjemeništem i gimnazijom u Dubrovniku oci Družbe Isusove upravljali su od 1948. do 1991. god.

Osim već spomenute glazbene djelatnosti u crkvama Srca Isusova i Bezgrešnog Srca Marijina u Zagrebu, valja spomenuti zborove u isusovačkim crkvama u Splitu (uz rezidenciju) i Dubrovniku.

Od isusovaca u Hrvatskoj u XX. stoljeću koji su se znatnije bavili glazbom kao nastavnici, zborovođe, orguljaši ili skladatelji manjih crkvenih kompozicija (za zbor i orgulje) neka budu spomenuti: K. Stejskal, S. Lončar, S. Flodin, I. Mort, J. Weissgerber, P. Belić i napose L. Kilbertus. U novije vrijeme Hrvatska provincija ima i svojih visoko obrazovanih glazbenika koji vode zborove, bave se glazbeno-pedagoškim radom ili djeluju kao orguljaši (M. Mihoković, A. Lozuk, M. Steiner, A. Igrec).

Marijan Steiner

(Svršetak)

ZUSAMMENFASSUNG

Auch wenn es scheinbar nicht so aussieht, ist der Jesuitenbeitrag für die Kroatische Musikkultur von grosser Bedeutung, vor allem in 17. und 18. Jahrhundert, was durch die Tätigkeit der Kollegien in Zagreb/Gradec und Slavonska Požega geschehen ist.

Die Aufhebung des Ordens (1773.) hat zerstörerisch auf die Musikkultur gewirkt. Durch die Erneuerung im Jahr 1814 hat nicht mehr der Orden in den neueren zeitlichen und gesellschaftlichen Bedingungen und Zeitlauf trotz der unwidersprechlichen Talenten jene wichtige und bedeutende Rolle von damals gespielt. So einen Einfluss konnte der Orden auch nicht mehr haben.

Ohne Berücksichtigung auf diese Tatsache sind aber die Jesuiten in unseren Gebieten neben den anderen Orden eine Säule und Leuchtturm des allgemeinen und speziell der musikalischen Faktors gewesen, weswegen es ihnen (heute und immer) eine volle Anerkennung gilt.

BILJEŠKE

¹ Odjelci 1.0. i 1.1. ovog (1.) odsjeka preuzeti su (sa modifikacijama) iz monografije potpisana *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb 1980., 60-61 i 59-60.

² Isto mj.

³ Na pr. Luka Soroković-Sorgo u Dubrovniku, Julije Bajamonti u Splitu, Čeh J.K. Vaňhal u Varaždinu.

⁴ Usp. M. Vanino, *Glazbene zaklade XVII. i XVIII. vijeka za crkvu sv. Katarine u Zagrebu*, *Sveta Cecilija* 10/1916, sv. 5, 158.

⁵ Usp. L. Županović, *Stoljeća...*, ulomak od *Impozantan broj ... do značajnom dimenzijom* preuzet sa stanovitim modifikacijama iz nav. dj., 135.

⁶ Usp. N. Batašić, *Povijest hrvatskoga kazališta*, Zagreb 1978., 174-178.

⁷ Grada, na osnovi koje je (svojedobno 1977.) bilo moguće napisati ovaj dio teksta, preuzimana je i analizirana u kontekstu ondašnje domaće i inozemne glazbene stvarnosti iz ovih izvora:

- *Historia Residentiae Poseganae Societatis Jesu quae dein prosperis fatis in collegium assurrexit*, rkp. u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.

- *Diarium Residentiae Poseganae Societatis Jesu incohatum la die novembris anno 1709. i Liber novus Diarii conscribi inceptus anno 1739*, oba rkp. u Arhivu Kolegija Družbe Isusove u Zagrebu.

- J. Barlè, *Glazbeni našastar požeških Isusovaca od god. 1776.*, *Sveta Cecilija* 2/1908, sv.1, 9-10; isti, Nešto o crkvenoj glazbi kod požeških Isusovaca, *Sveta Cecilija* 6/1912, sv. 5-6, 79-80.

- E. Laszowski, *Crkvena glazba u isusovačkim crkvama (Požega, Varaždin i Zagreb)* za prvih godina nakon ukinuća isusovačkog reda, *Sveta Cecilija* 16/1922, sv.1, 14-16.

- T. Matić, *Isusovačke škole u Požegi, Vrela i primosi V.*, Sarajevo 1935, 31-34; isti, *Muzika i pjevanje u isusovačkom kolegiju i gimnaziji u Požegi*, *Sveta Cecilija* 30/1936, sv.3, 77-80.

- M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II, kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, Zagreb 1987. (1977. na osnovi rukopisa, dobivenog dobrotom dr. P. Belića, na čemu mu i ovom prilikom hvala).

Inače, taj dio teksta jedno je od poglavlja opsežne studije potpisana s naslovom *Razvoj glazbenog života u Slavonskoj Požegi od najranijeg vremena do osnivanja HPD "Vijenac"*, napisane za Znanstveni skup u povodu 750. obljetnice grada a objavljene u časopisu *Sveta Cecilija* (51/1981., br.2, 42-44; br.3, 62-65; br.4, 87-89; 52/1982., br.1, 7-9). Za ovu priliku taj dio teksta (publiciran i kao zasebna cjelina naslovljena *Glazbeni život Slavonske Požege u 18. stoljeću u zborniku Glazbeni harok u Hrvatskoj*, Osor 1989., 155-165) preuzet je sa stanovitim modifikacijama.

⁸ Matić ih, na pr., spominje 1753., 1755. i 1757. godine.

⁹ Barlè ga (vidjeli smo) naziva *Našastar*.

¹⁰ Usp. J. Andreis, *Povijest glazbe*, knj. 4, *Povijest hrvatske glazbe*, Zagreb 1974., 122, 124.

¹¹ Isto, 132.

¹² Usp. T. Matić, *Muzika i pjevanje ... Sveta Cecilija* 30/1936., sv. 3, 80.

¹³ Ovaj je popis načinjen na osnovi navoda u već spomenutim radovima Matića i Vanina.

¹⁴ Usp. K. Filić, nav. dj., 52-62; L. Županović, *Varaždinski skladateljski krug s kraja XVIII. stoljeća, Spomenici hrvatske glazbene prošlosti IV. svezak*, Zagreb 1973., 1-XX.

¹⁵ Usp. M. Vanino, nav. dj., 261. - O. Filip Peckstein rodio se (u Grazu) 1607. a umro u Rijeci 1640.

¹⁶ Njih spominje i Vanino (nav. dj., 68), a o njima vrlo opširno razglaba M. Demović u svojoj knjizi *Glazba i glazbenici u dubrovačkoj republici od polovine XVII. do prvog desetljeća XIX. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1989, 157-160.

¹⁷ Usp. M. Demović, nav. dj., 159. Na istoj stranici Demović navodi i godine održavanja spomenutih (i drugih) akademija.

¹⁸ Nav. dj., 171-173.

¹⁹ Nav. dj., 159.

²⁰ Isto mj.

²¹ Kao što je iz dosadašnjeg (mjestimičnog) isticanja autora ovog (dijela) teksta jasno proizlazilo, taj njegov tekst nije napisan za ovu priliku već predstavlja ažurirano redigiranje ranijega, primjerno sadašnjoj namjeri/namjeni izdavača. Potpisani se nada da zajedno s tekstom M. Steinera (takoder ranije datacije a sada jednako ažuriranim) prilog L.Ž.-a predstavlja cjelinu na osnovi koje se - kad već ovakva tema nije bila prezentirana na Međunarodnom znanstvenom skupu "Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata", održanom 1990. - može dobiti uvid u doprinos istih hrvatskoj glazbenoj kulturi.

²² O zboru, orkestru i koncertima u travničkom sjemeništu vidi članak: A. Livajušić, *Glazba*, u: K. Zabeo (ur.), *Travnička spomenica*. Prigodom pedeset-godišnjice nadbiskupskog sjemeništa i nadbiskupske velike gimnazije u Travniku 1882.-1932., 375-379.

²³ Tako su katolički Hrvati u Bosni napokon dobili važne školske ustanove. Pritom je važno istaknuti da su u gimnaziju u Travniku isusovci primali ne samo katolike, nego i pravoslavne, muslimane i židove.

²⁴ Usp. O. Maruševski, *Bazilika Srca Isusova u Zagrebu*, u: *Isusovci u Hrvata. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata*, Zagreb 1992., 461-470.

²⁵ Vidi rukopisni članak koji je za neobjavljenu spomenicu (uredio J. Antolović) prigodom 50. obljetnice djelovanja isusovaca na Šalati (1937.-1987.) napisao L. Kilbertus, *Glazbeni život u Dječaćkom sjemeništu od osnutka do danas*, 389-402. Rukopis se čuva u Arhivu Hrvatske pokrajine Družbe Isusove u Zagrebu.